GÖKSEL TİRYAKİ*

Barak Havaları ve Türküleri

Türk dünyası için Barak adı efsanevi yanları olan kadim bir isimdir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te, Barak kelimesinin eski Türklerde "Köpek" ve "Kuş" şeklinde iki mitolojik varlığa işaret ettiği vurgulanmaktadır (İnan, 1949). Yine Oğuzname destanlarında Oğuz Han ile mücadele eden ve onu yenilgiye uğratan savaşçı bir grup olarak Baraklardan ve liderleri Barak Han'dan bahsedilmektedir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2020). Barak'ın kelime olarak anlamı ise savaşçı, öncü ve bayraktar gibi farklı görüşler mevcuttur. Hâliyle Yakutlardan Oğuz Türklerine kadar büyük oranda Orta Asya merkezli kısmen mitolojik kısmen destansı kısmen de kahramanlık anlatıları ve öyküleri biçiminde Barak, Barak Han ve Baraklar şeklinde pek çok kişi ve topluluk isimlerine rastlamak mümkündür (Tiryaki, 2022).

Günümüzde ise Barak Ovası veya Barakeli, Gaziantep'in Nizip, Oğuzeli ve Karkamış ilçe sınırları içerisindedir. Hem coğrafi hem akrabalık hem de kültürel olarak Barak Ovası, Cerablus ve Mümbiç beldeleri gibi Suriye'ye de uzanmaktadır (Kum, 1963). Baraklar, Barak Kültürü ve Barak Ovası, yörede sadece Barak diye de ifade edilmektedir. Barak, yalnızca Gaziantep'in Nizip, Oğuzeli ve Karkamış ilçelerini merkeze alan geniş düz araziden ve içinde yaşayanlardan ibaret değildir. Uzun havalardan geleneklere, göreneklere ve törelere kadar yöreye ait çoğu şey Barak adının içinde değerlendirilmektedir. Bu yönüyle Barak ifadesi Baraklara ve Barak Ovası'na dair genel bir isimlendirme olmakla birlikte günümüzde coğrafi ve etnik aidiyetinin çok ötesine de geçmiştir. Aslında sözlü kültür kaynaklarına göre, 17. yüzyılda son büyük Türkmen göçüyle Feriz Bey öncülüğünde Anadolu'ya gelen ve sonrasında zorunlu iskânların da etkisiyle dört bir yana dağılan Barakların, günümüzde en büyük topluluğu Barak Ovası'nda yerleşiktir. Baraklar, 20. yüzyılın başına kadar büyük oranda göçebe bir hayat yaşamışlardır. Konargöçer bir Türkmen topluluk olarak Anadolu'ya gelen Baraklar, yüzyıllarca uğraştıkları hayvancılık akabinde yaklaşık son iki yüz yıl içinde yerleşik hayata büyük bir uyum göstermiş ve ağırlıklı olarak tarıma yönelmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise tarımda makineleşme ve kente göç yöreyi ciddi biçimde dönüştürmüştür. Barakların Anadolu'da geçen son 400 yıllık tarihlerinde yaşadıkları daha çok nesilden nesile sözlü olarak aktarılan hikâye, ağıt, şiir ve mesellere konu edilmiştir. Bütün bu süreçte, hangi zorlu koşullara maruz kaldıkları ve muhatap oldukları pek çok dikkate değer olay birer ibret, tecrübe ve kültürel zenginlik olarak topluluk belleğinde bugün dahi varlığını ve canlılığını korumaktadır (Tiryaki, 2022). Bu durumun en bariz timsali ise daha çok ağıt biçimde söylenen Barak havalarında ve türkülerinde görülmektedir.

Kimi sözleri uzatılarak kimi sözleri daha bir vurgulanarak icra edilen Barak

* Dr., Kıdemli Bankalar Yeminli Başmurakıbı (BDDK), SMMM, gtiryaki@bddk.org.tr.

uzun havaları, yörenin insanı için önemli bir duygu dışavurumu ve yansımasıdır. Diğer Anadolu insanları gibi Baraklar da duygularını açık şekilde ifade etmeyi pek sevmezler. Türküler, duygu aktarımı ve ifadesi için muazzam bir araçtır. İnsana dair hemen her şey türkülere konu olur ve bir insanın görüp görebileceği en içten biçimde dile gelir. İşte Barakeli'nde, dost meclislerinden düğün dernek etkinliklerine kadar neredeyse tüm ortamların temel eğlence ve gündem maddelerinden biri Barak havalarıdır. Barak'ın neredeyse tüm türkülerinden hüzün tüter, tıpkı hayatın kendisi gibi. Bu türkülerin arkasında yatan yüzlerce yıllık göç, sürgün, isyan, ıstırap ve özlemler, derin ve duygu dolu ağıtların dokunaklı sözleri ve zurnanın tiz sesiyle buluşmakta, sanki bir çığlığa dönüşmektedir. Bir anlamda geçmişi ve gidenleri "unutmadık" demektedirler. Çünkü hem tarihsel olaylardan hem de günlük yaşamdan derin izler taşır bu türküler. Bu türkülerin yüzlerce yıldır Baraklıların hayatında bu denli yer kaplaması ve iz bırakması boşuna değildir. Geçmiş, tüm azamet, haşmet ve acılarıyla bu türkülerde hâlâ yaşamaktadır. Sanki bu türkülerin her söylenişi, bir çeşit o eski zamanların yâd edilmesi gibidir. Dinleyenler, âdeta o eski zor günleri yaşamış gibi derin düşüncelere dalar genelde. Barak havalarıyla geçmiş ve anılar, bugünün dertleriyle harman olup savrulur gibi olur. Barak türküleri bilmeyene ve içinde yoğrulmayana çok dokunamayabilir ama bu ağıtlar içindeki o içten ve derin hisleri duyumsayabilenler için vazgeçilmez olur (Tiryaki, 2020: 11-12).

Barak kültürünün en önemli unsurlarından olan ve daha çok bu yörede icra edilen Barak havalarının veya türkülerinin hem çalınışları hem de söylenişleri itibarıyla gerek Gaziantep müzik kültürü ve gerekse Türk Halk Müziği içerisinde önemli bir yeri vardır. Genelde uzun hava biçiminde icra edilen Barak türküleri: iskân, kahramanlık ve sevda türküleri şeklinde üç ana başlık altında toplanabilmektedir. *"Bölgede 'Yüksek Hava' da denilen uzun havalar, oldukça tiz seslerden başlayarak pes seslere doğru bir seyir izlemekte, kelimeler peş peşe süratli okunarak ağlamaklı, isyankâr ve sitem dolu bir tavırla söylenmektedir."* Özellikle Barak iskân türkülerinde çoğunlukla Barakların Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri ve akabinde yaşanan güçlükler, mücadeleler, baskılar, sürgünler, isyanlar, sürtüşmeler ve çatışmalar konu edilmektedir. *"Oldukça tiz seslerden başlayarak çığlık koparır ve feryat eder gibi, koma denilen küçük seslerle pes seslere doğru kayarak söylenen bu türkülerin icra biçimi Orta Anadolu'daki bozlakların icrasında da görülmektedir"* (Ekici, 2013: 18).

Gaziantep'in yakın çevresinde, özellikle Hatay, Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş gibi Çukurova civarında da Barak havaları bilinmekte ve icra edilmektedir. Bu bölgelerdeki benzer türkülerin sözlerinde, söyleyiş tavır ve biçimlerde bazı farklılıklar olabilmektedir. *"Asıl Barak ağzı icra biçimi ise Nizip, Oğuzeli ve Karkamış"* yöresindeki söyleyiş tarzı ve tavrıdır. Barak Ovası olarak da nitelenen bu bölgede, *"icra edilen üslupta sözleri anlamak için Gaziantepli olmak dahi bazen yeterli gelmeyebilir, sözleri tam olarak anlayabilmek için yöre ağzını çok iyi bilmek gerekebilir. Uzun hava formunda olan bu icralardaki üslup da Barakların yaşadığı acı ve sıkıntıların türkü ile ifadesi olarak değerlendirilmelidir."* (Ekici, 2013: 21, 125). Barak türkülerinin hemen hepsi uzun hava formundadır. Yörede "İskân Makamı" da denilen iskân

havaları bu türküler içerisinde çok özel bir yere sahiptir. Öte yandan *"Gaziantep'te söylenen her uzun hava Barak ağzı olmadığı gibi, Barakta söylenen her uzun hava da iskân havası değildir"* (Ekici, 2025).

Ekici, Gaziantep'te hâlihazırda derlenen Barak havalarının veya türkülerinin toplam 60 adet olduğunu, büyük bölümünün bir hikâyeye dayandığını ve bunlardan 10'nun "Ağır Hava" denilen İskân Makamı olduğunu belirtmektedir. Orta Anadolu'daki Bozlaklar ile büyük benzerlik sergileyen bu iskân türkülerinin tamamının Nikriz makamında ve serbest ritimli ezgiler olduğunu vurgulamaktadır. Bu iskân havalarının dördünün kahramanlık, dördünün iskân ve ikisinin sevda üstüne olduğuna, bu arada sözleri iskân konulu olduğu hâlde iskân havası olmayan eserlerin de bulunduğuna dikkat çekmektedir. İskânı anlatan her türkünün iskân makamı olmadığını, bir eserin iskân havası olmasını belirleyen asıl unsurun sözden çok icra ve söyleme tavrı ile üslup özellikleri olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede Barak havalarının temelde "Gaziantep Barak Bölgesi Üslubu" ve "Hatay/Kırıkhan Bölgesi Üslubu" şeklinde iki önemli söyleyiş farkı vardır. Hatta Gaziantep yöresindeki eserlerin icrasında bile ciddi farklılıklar olduğu ve bu ayrımların;

"- Orta Barak Bölgesi Üslûbu
- Fırat (Murat) Kenarı Bölgesi Üslûbu
- Yukarı Antepeli / Kilis Koltuğu Bölgesi Üslûbu"

biçiminde olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca Suriye'deki Barak yerleşim bölgelerinde de (Düğnük, Amerne, Akpınar, Karataş vb.) Barak ağzı ile türkülerin söylendiği bilinmektedir (Ekici, 2025).

Öte yandan eskiden beri davul ve zurna Barak'ta temel müzik aletleridir. Zurna düğünler dışındaki dost meclislerinde, sohbetlerde, yabanda ve Barak odalarında hem solo olarak hem de türkülere eşlik amacıyla kullanılır. Özellikle Barak odası muhabbetlerinde bağlama da gözde bir müzik enstrümanıdır. Ayrıca bir zamanlar Barak Ovası'nı köy köy dolaşıp kemanlarıyla Barak havası dâhil türlü eserler icra edenlere de rastlanmıştır. Hatta bu kişilerden bazıları, tatlı dilleriyle âdeta canlandırdıkları uzun hikâye, mesel ve destanlarla Barak odalarını ciddi biçimde şenlendirmişlerdir. Bu, bazen herhangi bir müzik aleti olmaksızın tek başına türkü icrası, hikâye, destan veya mesel anlatımı veyahut Barakların geçmişine ilişkin sözlü kültür kaynaklı bilgilerin paylaşılması biçiminde olabilir. Kimi zaman ise zurna veya bağlama eşliğinde türküler söylenmesi şeklindedir. Bazen de solo olarak zurna faslı veya bağlama ezgisi dinlemek şeklinde olabilir. Barak odalarında öyle muhabbet gün ve geceleri olabilir ki saatlerce zurnanın ve davulun oda gibi kapalı bir mekânda aralıksız icrası söz konusudur (Tiryaki, 2024).

Anadolu türkülerinin hemen hepsinde olduğu gibi, mecaz (metafor) Barak türkülerinde de sıklıkla kullanılır. Örneğin her ne kadar Barak'ın öncü lideri Feriz Bey'in çok sevdiğinden ve avcılığından bahsedilse de turna kuşunun kadim uygarlıklardan beri güzelliği, asaleti, zarafeti, göçü ve suyu temsil edecek türden bir canlı olduğuna şüphe yoktur. Bu türküleri yakanların tam olarak hangi kasıt ve bağlam ile turna veya diğer mecazları kullandığını bilmek zordur. Ancak şu bir gerçek, özellikle Rak-

ka sürgününün Baraklar üzerinde her anlamda çok büyük etkisi olmuştur. Gerek Rakka iskânı sonucunda Barakların yarısının tekrar Türkistan'a dönmesi ve gerekse o dönem yakılan çoğu türkülerde çöl koşullarından dem vurulması, ayrılıklardan yakınılması, suya hasret çekilen benzetmeler kullanılması ve genelde güzel zamanlara özlem duyan ifadeler geçmesi, Culab (Rakka) iskânının Baraklar için ne kadar meşakkatli ve eziyetli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu türküler, öyle basit bir hamaset, ucuz bir efkârlanma sonucu veya kuru bir aşk acısının tezahürü eserler değildir. Bu ağıtlar, bilfiil yaşanmış acıların ve derinden hissedilen özlemlerin türküye ve feryada dönüşmüş hâlleridir. Mesela Barak türkülerinden biri olan "Garip Türküsü" hasreti anlatır. Gidenlere, artık geri dönmeyecek olanlara, sılaya, yurda ve yâre özlemdir. Ağıda ve türküye dönüşmüş uzun bir yolun hikâyesidir. Bu sebeple Barak'ın her bir köşesinde türlü türlü biçimlerde söylenir durur hâlâ; dilden dile ve nesilden nesile aktarılır. Ayrıca, Barak'ta Karacaoğlan'a atfedilen türküler de vardır. Hatta doğrudan Karacaoğlan diye anılan bu türkülerden bazılarının sözleri arasında Barak'taki yerleşim yerlerinin özel ve eski adları bile geçmektedir (Seydimen Blog, 2026).

Barak'ta zengin bir âşık geleneği de vardır. Dedemoğlu ve Kılıçoğlu gibi tarihî Barak ozanları günümüzde yörede, Barak havaları başta olmak üzere, bağlama çalıp türkü söyleyerek sanatını icra eden pek çok mahalli ozan mevcuttur. Barak'ın bir çeşit sözlü kültür belleği olan ozanlar Barak odalarının ve dost meclislerinin şenlenmesinde müzikleri ve sözleriyle en çok aranan kişilerdendir.

Kaynakça

Seydimen Blog Sayfası, (Barak Odası, Barak Kültür Mekânı, tirekili). Erişim: Ocak 2026. https://seydimen.blogspot.com/2018/02/barak-turkulerinin-tarihi-arka-plan.html

Ekici, Savaş (2013). Gaziantep & Barak Müzik Kültürü, Bazı Tespit ve Düşünceler. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Mayıs 2013.

Ekici, Savaş (2025). "Türkülerde Barak Türkmenlerinin 16 - 18. Yüzyıllar Arasında Anadolu'ya Göçü ve "İskân Havaları". Zeitschrift für die Welt der Türken, 2025, 17 /3, s. 113-138.

Kum, Naci (1963). "Türkmen Barakları". Türk Etnografya Dergisi, sy. 57, 1963, ss. 27-65.

İnan, Abdülkadir (1949). "Barak Efsanesi". Belleten, c. 13, sy. 49, 1949, ss. 151.

Sakaoğlu, Saim, Ali Duymaz (2020). İslamiyet Öncesi Türk Destanları. Ötüken Neşriyat, 2020, sf. 242-243.

Tiryaki, Göksel (2020). Garıp, Bir Zamanların Barak Ovası Hikâyeleri. Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık (KDY), Nisan 2020, İstanbul.

Tiryaki, Göksel (2022). Barak'ın Sosyal ve İktisadi Dönüşümü. Orta Asya'dan Anadolu'ya Baraklar, Gazikültür A.Ş., Yayın No: 60, 71-92, 2022, Gaziantep.

Tiryaki, Göksel (2024). "Barak Odalarında Müziğin Yeri". Alleben Dergisi, Sayı 53, 40-42, Eylül 2024, İstanbul.

yitiksöz
SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ
Yıl: 6, Sayı: 35 Mayıs-Haziran 2026

KONUŞAN: DURAN BOZ

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN
Bembeyaz Ev

Bünyamin Aksungur ile Türkü, Kökeni, Bireysel ve Toplumsal Hayatta Türkünün Önemi Üzerine Söyleşi

SADIK YALSIZUÇANLAR
Derdimin Sırrı

DİL VE RUH YURDUMUZ: TÜRKÜLER II

oldu. Ne ki, bu korku da, bu irinden kaynaklanmadı mı?

Dünya ile güneş arasında duruyor bu irin.

Çağın leşidir bu."

Türküler tam da bu noktada devreye girer. Çünkü türküler yalnızca birer ezgi olmayıp bir milletin hafızası, bir coğrafyanın kalp atışı ve insanın iç yolculuğunun sesli tanıklarıdır. Sesi yeniden sözle buluşturan köprülerdir. Unutulmuş olanı hatırlatır, bastırılmış duyguları gün yüzüne çıkarır ve insanı kendi özüyle yüzleştirir.

Bir türkü dinlediğimizde içimizde beliren derin sarsıntı, aslında özümüze yönelen bir çağrıdır. Gurbeti anlatan bir ezgide kendi yalnızlığımızı, bir sevda türküsünde kırılganlığımızı, bir ağıtta ise insan olmanın ortak acısını buluruz. Böylece türkü, bireysel olanla evrensel olan arasında bir bağ kurar. Bizi hem kendimize hem de başkalarına yaklaştırır.

Sesten söze, sözden öze uzanan bu yolculukta türkülerin çağrısına kulak vermek, belki de yeniden kendimiz olmanın en sahici yolunu işaret eder. İnsanı gelişigüzel yaşamanın ötesine taşır ve zikrin doruklarına yükseltir. Kişiyi, kendi derdinin dermanını bulabileceğine ikna eder. İç evinin çölleşmesine razı olmayan insana bir kalbe sahip olmayı öğütler.

Yitiksöz'ün bu sayısında da sese, söze ve özüne yabancılaşan insanın yeniden kendini bulma ihtiyacı üzerine kimi dikkatler sınanırken, türkülerin hatırlatıcı ve iyileştirici rolünü merkeze almaya devam ediyoruz. Çünkü inanıyoruz ki insan, en çok kendi sesini kaybettiğinde türkülere ihtiyaç duyar. Sonunda her türkü, duyabilene, kendi özüne giden yolu fısıldayan bir çağrıya dönüşür.

Türküsü olanların, türküsüz kalmak istemeyenlerin yüreğine ayna olması dileğiyle...

YİTİKSÖZ

yitiksöz

İKİ AYLIK SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 6, SAYI: 35
Mayıs / Haziran 2026
Yayın türü: Yerel Süreli
ISSN: 2718-0670

İmtiyaz Sahibi
Büyükşehir Belediyesi Adına
Fırat Görgel

Yazı İşleri Müdürü
Duran Doğan

Genel Yayın Yönetmeni
Duran Boz

Yayın Koordinatörü
Mesut Serdar

Yayın Kurulu
Mehmet Narlı - Mehmet Özger
Selim Somuncu - Erdoğan Aydoğan
Mustafa Köneçoğlu - İnci Okumuş

Ön ve Arka Kapak Fotoğrafı
Yasin Mortaş

Tasarım
Salih Koca

Son Okuma
Fatih Demirdöğen-Ömer İzci

Sosyal Medya
twitter: @yitiksoz
facebook: @yitiksozdergisi
instagram: yitiksozdergisi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
İsmetpaşa Mahallesi
Azerbaycan Bulvarı, No: 25
Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

e-posta
yitiksoz@gmail.com

Dergiye yazılar elektronik posta yoluyla gönderilir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Baskı
Akbaba İletişim Matbaa Basım Yayın Tanıtım Eğitim Danış. ve Anket Hizm.
Şazibey Mah. 2. Sk. Hisar Apt. No: 10/A
Onikişubat / Kahramanmaraş
Tel: (0344) 235 40 02 - 0532 517 62 24
akbabailetisim46@hotmail.com

www.marastaedebiyat.com